

УДК: 005.93: 336

Череп А.В., Барабанова В.В.

ПОДАТКОВА РЕФОРМА – РЕАЛЬНІСТЬ ТА ПРОГНОЗИ

Розглянуто доцільність впровадження Податкового кодексу в Україні. Проаналізовано позитивні наслідки такої реформи для України. Обґрунтовано необхідність проведення податкової реформи саме в період економічної кризи, доведено її доцільність, визначено перспективи реформування податкової системи.

Ключові слова: податкова реформа, адміністрування податків, ідеологія платника податку, уніфікація податкового законодавства.

Постановка проблеми. Норми європейського податкового законодавства були закладені в основу законів, що регулювали стягнення більшості податків в Україні. Варто зазначити, що в Україні діяла податкова система, яка за своєю структурою подібна до податкових систем розвинених європейських країн, оскільки всі закони, що торкалися оподаткування, розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій.

Глобалізаційні та інтеграційні процеси висувають нові вимоги до податкової системи. Ринкове реформування економіки супроводжувалося неодноразовими спробами удосконалити податкову систему шляхом прийняття окремих законодавчих актів, які не враховували реальний стан економіки. [8, с. 140].

Проблема побудови ефективної податкової системи – одна із найбільш актуальних в Україні. Про необхідність та важливість прийняття Податкового кодексу говорили майже всі фахівці, які мають відношення до податків. Перший проект Податкового кодексу було розроблено та представлено на обговорення ще в 2001 році, але тільки через десять років переважна більшість положень Податкового кодексу набрала чинності з 1 січня 2011 року, і вже майже рік економіка працює за новітнім гармонізованим податковим законодавством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема реформування податкової системи, системи оподаткування України, займаються відомі українські економісти, а саме: З.С. Варналій [2], Н.А. Вахновська [3], Т.В. Калінеску [4], А.І. Крисоватий [5], І.О. Луніна [6], Г. Нагорняк [8], але, незважаючи на це, є ще цілий ряд питань, які остаточно не розкриті, а в період податкової реформи, яка діє вже майже рік, виникло ще більше різних суперечностей.

На разі неможливо запропонувати жодну з реформ, в якій би сфері вона не здійснювалась, без врахування нової парадигми розвитку суспільства й людських ресурсів – глибинної демократії [10, с. 49].

На думку Т.В. Калінеску, ще й досі не було намагань показати, що визначення морфологічних основ податкового менеджменту людських ресурсів та розкриття шляхів збільшення податкових надходжень, завдяки визначення людини як джерела доходів і витрат держави, потенціалу перетворень природних можливостей людини у продуктивний ресурс суспільства [4, с.18].

Важко не погодитись з авторами, що сьогодні залишаються ще не вирішеними питання переорієнтації чинної податкової системи на стимулювання процесів соціально-економічного розвитку країни, формування інституту податкової політики як фундаментальної компоненти доктрини довгострокового економічного розвитку України, усунення суперечностей між діючими актами податкового права й Податковим кодексом, урахування тенденцій європейської податкової гармонізації, та інше.

Тоді як необхідність податкової реформи ні в кого не викликає сумнівів, економічна криза змусила багатьох замислитися над доцільністю її проведення саме в цей період. Можна погодитися з думкою фахівців, що прийняття Податкового кодексу України як простої суми діючих чи удосконалених законів ще не здатне забезпечити очікувані цілі.

З.С. Варналій вважає, що сама податкова система поки ще знаходиться в стадії становлення. Тому зараз важливе значення набуває питання про те, наскільки швидко буде відбуватися процес подальшого її розвитку, та реформування, в наших умовах вона стане діяти по-справжньому ефективно [2, с. 71].

Мета статті. Метою статті є дослідження перших основних етапів податкової реформи в Україні, визначення прогресивних напрямів та недоліків реформування в умовах економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. Метою реформування податкової системи України є створення більш ефективної та раціональної податкової системи, яка забезпечить сприятливі умови для ведення бізнесу, реалізації інвестиційно-інноваційної політики, зростання споживчого попиту на внутрішньому ринку за одночасного динамічного збільшення обсягу сукупних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів та оптимальний рівень перерозподілу ВВП через податкову систему [8, с. 148].

Українська податкова система є однією з найбільш складних і найменш ефективних не тільки серед країн європейського регіону, але й у глобальному порівнянні, хоча вона формувалася на принципах та засадах європейського та світового досвіду. Це регулярно підтверджують міжнародні рейтинги, дослідження вітчизняних економістів, а також оцінки інвесторів, що працюють в Україні. Більшість експертів вважають, що основними проблемами української податкової системи є велике податкове навантаження на бізнес, значні непрямі витрати платників податків і непослідовне застосування норм податковими органами. Ефективна податкова ставка на бізнес становить більше 57% від прибутку порівняно з 46 % у країнах ОЕСР, 38 % у Польщі та 29 % в Ірландії [7, с. 3].

За даними дослідження, звичайне українське підприємство протягом року робить 147 податкових платежів, що є найгіршим показником у світі - 183 місце. Світовий досвід не дає однозначної відповіді на питання, чи варто реформувати податкову систему саме зараз, під час глибокого світового економічного спаду. Оскільки, з одного боку, криза є унікальною можливістю запровадити зміни та реформувати податкову систему України саме зараз. А з іншого – криза багаторазово збільшує ризики, властиві глибоким перетворенням послабленої економіки України.

На переконання міністра фінансів Великобританії в уряді Маргарет Тетчер (1983–1989 рр.) Лорда Найджела Лоусона, спрощення податкової системи зробить Україну привабливішою для інвесторів, адже вони стурбовані ситуацією в Україні не через фінансово-економічну кризу (криза в усьому світі), а через невпевненість у податковій системі. «Перші кроки до реформи необхідно робити вже сьогодні, незважаючи на кризу. Уряду Маргарет Тетчер також довелося діяти під час кризи, в умовах інфляції та дефіциту бюджету. Але ми провели податкову реформу, і результат виявився позитивним» – наголосив доповідач. Лорд Найджел Лоусон порадив передусім спростити систему оподаткування та зменшити податкове навантаження.

Вважаємо, що попри недосконалість, Податковий кодекс має багато позитивних тенденцій а реформування податкової системи в період кризи є обґрунтованим, логічним та необхідним кроком.

В зв'язку з прийняттям Податкового кодексу можна виділити позитивне зрушення податкової системи як скорочення кількості податків і зборів та зниження податкового тиску на економіку. Так, замість 28 загальнодержавних та 14 місцевих обов'язкових платежів, що були закріплені Законом України «Про систему оподаткування», Податковим кодексом запроваджено відповідно 19 та 5 платежів. При цьому, до 2015 року скасовано буде ще один державний та два місцевих збори, таким чином кількість державних місцевих платежів складе 18 та 3 відповідно [3, с. 2].

Отже, податкову систему України слід реформувати таким чином, щоб вона стала дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності держави та сприяла розвитку економіки України. Основним завданням реформування податкової системи України є зниження податкового навантаження на економіку. При цьому різке зниження податкових ставок і загального рівня оподаткування (податкового коефіцієнту) може не призвести до очікуваного зростання інвестицій і темпів економічного зростання [8, с. 150].

На думку провідного експерта Національного інституту стратегічних досліджень Олексія Молдован, досить цікавим і корисним для України може бути досвід Словацької Республіки, яка розпочинала розбудову економіки в таких самих складних умовах, що й Україна, і з цим не можна не погодитись. Загалом Словаччині вдалося створити найбільш сприятливе середовище для ведення бізнесу. Зокрема, в рейтингу Doing business 2010 країна посідає найвищі позиції серед країн регіону (42-ге місце). Для прикладу, Україна — лише 142-ге.

До податкової реформи Словаччина мала велику кількість податкових знижок, пільг, преференцій і спеціальних режимів. При цьому, як і в нинішній Україні, їх обсяги та адресати безпосередньо залежали від того, яка політична сила була при владі. Під час податкової реформи було скасовано 80 % усіх податкових пільг, у тому числі абсолютно всі пільги зі сплати ПДВ. Спеціальні податкові режими застосовуються лише в депресивних районах і є зрозумілими, прозорими та тимчасовими. Словаччина спростила законодавство, зменшила втручання в господарську діяльність підприємств, підвищила фіскальну продуктивність податків і рентабельність податкової служби. Із словацького досвіду Україні можна взяти багато корисного і проблеми можна подолати за рахунок ефективних економічних механізмів.

Президент України В.Ф. Янукович у щорічному Посланні до Верховної Ради України зазначив: «Податковий кодекс визначив інструменти підвищення фіскальної ефективності податкової системи та реалізації її стимулюючого потенціалу. Позитивними наслідками податкової реформи для України будуть формування сприятливого фіскального простору та збільшення обсягу коштів, мобілізованих до публічних фондів, передусім за рахунок зменшення обсягу ухиляння від сплати податків, мінімізації оподаткування, активізації роботи з податковою заборгованістю» [7, с. 101]. Програмою економічних реформ України на 2010–2014 рр. передбачено проведення податкової реформи у три етапи, і саме перший етап вже завершено, розпочато другий та третій етапи. Індикаторами успіху такої реформи стане :

– прийняття Податкового кодексу в 2011 р.;

– підвищення позиції України в міжнародному рейтингу простоти ведення бізнесу за показником «сплата податків» не менше ніж на 30 позицій до кінця 2014 р.;

– зниження частки тіньової економіки до 2014 р. на 30 % порівняно з рівнем 2010 р. [9, с. 10].

Одним з головних завдань податкової реформи було підвищення фіскальної ефективності податків. Для цього у Податковому кодексі уряд запровадив додаткові вимоги та обмеження для платників податків з метою перекриття схем мінімізації нарахування податку, а також розширив повноваження ДПАУ, проведення перевірок, що на наш погляд, може збільшити кількість зловживань у податковій сфері.

Разом з тим, вже сьогодні можна говорити про певні позитивні тенденції податкової реформи. Так, за січень–серпень 2011 року значно зросли податкові надходження до бюджету порівняно з 2010 роком. Про це переконливо свідчать дані таблиці 1.

У таблиці 1 зафіксовано, що протягом 2010–2011рр. основну частину податкових надходжень, як складової доходів бюджету України, склали основні три бюджетоутворюючих податки – податок на прибуток, ПДВ, акцизний податок. Податкові надходження збільшилися на 53,3 %, при цьому за рахунок непрямих податків – ПДВ темп росту за вісім місяців складає 74,8 %, акцизного податку з ввезених на митну територію підакцизних товарів відповідно 53,3 %. Треба відмітити, що темп росту податку на доходи фізичних осіб також

збільшився на 20,2%, але таке уповільнення вказує на негативні тенденції в економіці: незначне зростання заробітної плати, інфляції, безробіття.

Таблиця 1.

**Показники виконання Зведеного бюджету України
за січень–серпень 2010-2011 років**

Показники	Факт, млн. гривень 2010 рік	Факт, млн. гривень 2011 рік	Темпи росту, у %
Доходи*	189 628,6	254 796,2	134,4
Податкові надходження, в т.ч.	140 440,3	215 333,8	153,3
Податок з доходів фізичних осіб	31 699,5	38 095,9	120,2
податок на прибуток підприємств	24 923,1	36 630,8	147,0
податок на додану вартість*	47 870,6	83 685,3	174,8
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	14 835,1	16 778,0	113,1
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	3 054,4	4 683,5	153,3
ввізне мито	5 026,8	6 393,4	127,2
Неподаткові надходження	45 108,1	37 286,2	82,7

**За інформацією з офіційного сайту Міністерства фінансів України*

Таким чином, податки забезпечують значну частку податкових надходжень до Державного бюджету України й при проведенні податкової реформи. Кодексом запроваджено автоматичне відшкодування податку на додану вартість; спрощення адміністративних процедур та зменшення тиску на бізнес-середовище, стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності; протидію тіньовій економіці та розширення бази оподаткування за рахунок удосконалення адміністрування податків; збільшення фінансового ресурсу зведеного бюджету.

Вважаємо, що суттєві зміни відбулися у процесах адміністрування податків. Зокрема, великі й середні підприємства зобов'язані надавати податкову звітність до органів ДПС виключно в електронному вигляді з обов'язковим застосуванням електронного цифрового підпису підзвітних осіб. Усі платники податку на прибуток (крім малих підприємств) зобов'язані подавати до органів державної податкової служби фінансову звітність щоквартально, а малі підприємства – щорічно. Впроваджено єдиний реєстр податкових накладних платників податків, де платники ПДВ зобов'язані реєструвати податкові накладні, в яких сума ПДВ перевищує 10 000 грн. Започатковано автоматичне відшкодування податку на додану вартість. Спочатку року понад 100 платників отримали автоматичне відшкодування ПДВ на суму 4,5 млрд. грн. (за січень – 24 платника на суму 457 млн. грн., за лютий – 37 платників на суму 673 млн. грн., за березень – 82 платники на суму 1,2 млрд. грн., за квітень – 122 платники на суму 2,2 млрд. грн.). При цьому для усіх форм податкової звітності визначені обов'язкові реквізити. Відсутність заповнення обов'язкових реквізитів чи їх недостовірність є підставою для відмови у прийнятті органами ДПС такої звітності.

А з іншого боку, з прийняттям Податкового кодексу порядок адміністрування податків не спростився, а ускладнився. (Довідково діяло 115 форм податкової звітності та 75 додатків до них, тепер в Україні визначено всього 74 форми податкової звітності, але 121 додаток до них).

Нові форми стали більш складними та об'ємними, кількість додатків значно збільшилася. Наприклад, кількість додатків до декларації з податку на додану вартість зросла з 5 до 8, проте нові форми податкової декларації екологічного податку та декларації акцизного податку мають відповідно 7 та 8 додатків тощо.

Одним із головних факторів, що надасть можливість спростити систему адміністрування податків та зменшити витрати часу платників податків на складання та подання податкової звітності до органів ДПС є скорочення кількості, спрощення та уніфікація форм податкової звітності.

Такі європейські країни, як Швеція, Данія, Англія вважають запровадження Єдиного рахунку для сплати податків найважливішим досягненням податкових служб, яке значно покращило взаємовідносини з платниками податків, скоротило бюрократичні процедури та витрати, пов'язані зі сплатою податків. За останні роки багато країн у Європі почали застосовувати подібну систему податкових платежів, зокрема, Єдиний рахунок для сплати податків запроваджено у Бельгії та Росії.

Вважаємо що впровадження такого Єдиного рахунку для України є важливим кроком вперед, але потрібно буде знайти вирішення значної кількості проблемних питань, зокрема, питання щодо розподілу коштів між місцевими бюджетами, а також коштів за податками, за якими не ведеться облік нарахованих грошових зобов'язань.

Висновки. Податкова реформа в Україні крокує незважаючи на економічну кризу. Поступово проводиться кодифікація податкового законодавства, зменшується надмірний тягар податкового адміністрування з підприємств, вивільняючи їхні ресурси, сприяючи збільшенню надходжень до державного бюджету. Збільшення державного бюджету не повинна залежати від рівня податкового навантаження. На нашу думку, зростання податкових надходжень має забезпечуватись саме за рахунок прискорення оборотності капіталу й підвищення ділової активності суб'єктів господарювання. Доцільно вивчати та впроваджувати досвід інших країн щодо створення сприятливих податкових умов для товаровиробників, стимулювання вкладення коштів у інвестиційні програми.

Вважаємо, що Податковий кодекс повністю не вирішив усі питання вдосконалення системи оподаткування в Україні, але його започаткування є великим кроком у майбутнє. Реалізація податкової реформи повинна відбуватись цілеспрямовано, системно, відкрито, виважено, поступово у часі.

Список використаних джерел

1. Адаптація податкового законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main>.

2. Варналій З.С. Реформування податкової системи в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів / З.С. Варналій // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2010. – Випуск 24. – С. 69-76.
3. Вахновська Н.А. Податковий кодекс в контексті реформування податкової системи України / Н.А. Вахновська // Економічний форум. – 2011. – №1. – С. 1–7.
4. Калінеску Т.В. Морфологія податкового менеджменту людських ресурсів / Т.В. Калінеску // Часопис економічних реформ. – 2011. – № 3. – С. 18–22.
5. Крысоватый А.И. Моделирование векторов реформирования налоговой политики. Налогообложение: проблемы науки и практики: Монография / А.И. Крысоватый. – Х.:ИД «ИНЖЕК» 2006. – С. 90–108.
6. Луніна І.О. Мінімізація впливу фінансової кризи на бюджет України / І.О. Луніна, В.В. Баліцька // Фінанси України. –2008. – № 12. – С. 22–32.
7. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с.
8. Нагорняк Г. Проблеми податкового регулювання в Україні та шляхи їх вирішення / Г. Нагорняк, Ю. Вовк // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2 (27). – С. 140–152.
9. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки :Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. – К., 2010. – 76 с.
10. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI, 2011. – 361 с.
11. Шупбах М.«Глубинная демократия – это попытка найти обобщенный подход» / М. Шупбах, К. Бородаченко // Бизнес. – № 15.– 11.04.11. – С. 49–50.

Подано до редакції 20 квітня 2011 року

Череп А.В., Барабанова В.В.

Налоговая реформа – реальность и прогнозы

Рассмотрена целесообразность принятия Налогового кодекса в Украине. Проанализированы позитивные последствия такой реформы для Украины. Обоснована необходимость проведения налоговой реформы именно в период экономического кризиса, доказана ее целесообразность, определены перспективы реформирования налоговой системы.

Ключевые слова: *налоговая реформа, администрирование налогов, идеология плательщика налога, унификация налогового законодательства.*

Cherеп A.V., Barabanova V.V.

Ax reform - a reality and forecasts

Considered the feasibility of implementing the Tax Code of Ukraine. Analyzed the positive effects of this reform for Ukraine. The necessity of this tax reform during the economic crisis proved its feasibility, a certain view of reforming the tax system.

Keywords: *tax reform, tax administration, the ideology of the taxpayer, the unification of tax legislation.*

Череп Алла Василівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту Запорізького національного університету.

Барабанова Валентина Віталіївна – кандидат економічних наук, завідувач кафедри економічної кібернетики Криворізького факультету Запорізького національного університету.